

PAN MEGVÁLTÁSA

MISZTERIUMJÁTÉK

**ÍRTA
RITÓÓK EMMA**

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

**Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs,
Simmelweis u. 6/B.**

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

**Látogasson el webáruházunkba, és
böngésszen!**

ISBN 978-615-6907-82-0

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

ELŐSZÓ.

Ihr naht euch wieder schwankende Gestalten.

Mint nagyok nagyját az imbolygó árnyak,
Csüggedt költőjét egy szétmart országnak
Felveri bánatából a vigasztaló,
Rég álmodott mese — már csaknem elhaló . . .
Magányos, árva
Szobám éjféli csöndjébe zárva
Látlak megint, most boldog álmodó.

A béke kapuja nyugatra tárva. . .
Járok ismét az enyhülést adó
Kék ég alatt s fehéren ragyogó
Márványok és színes élet között; A vérrel öntözött
Zord idő elsüllyedt a sohase-voltba . . .
Sebem tüzét
Lethe lehelettel oltva,
Lobbanó fáklyával régi úton vezet
És újra mámorossá tesz a képzelet. . .
Kikkel találkoztam, ha zárdák ívei
Hajoltak át felettem: a múltak lelkei
Előre verjenek fel minden ó palotát —
És páncélok és selymek, színes brokát ruhák,
Gyönggyel átfont hajú szép szőke asszonyok,
Tudástól ittasan
Bíbor lelkű, bíbor palástú zsarnokok,

Kik élni, ölni tudtak — szeretni is nagyon,

— Mindez olyan messze és mégis oly rokon:
Kettős lelkű ember szédülve szirtfokon

— Mind jöjjetek megálmodottak,
Álomélettől halványabbak
Új életváráson át;
Vagy tán az élő élet szenvedése
A múlt vakult tükrére véste
Saját korom nyomát?
Ó jöjjetek, kiket szerettelek! . . .
S míg idézem a ködlő,
Új leget, életet, vért váró tömeget,
Méreg, tör, árulás, plátói lakoma,
Imádkozó szent, vak koldus rossz tályoga,
Márvány, bíbor, brokát, tört rántó kéz megett
Az ember, az ember,
Az ember, az örökegy titkát keresem.

Ébredjen a múlt, míg függönye gördül,
A mát hadd feledem.

Lorenzo de Medici villája Fiesolében, 1491 tavaszán. Enyhe este. Az oszlopos loggiában asztal mellett ülnek: Lorenzo de Medici, Giovanni Pico, Mirandola hercege és Angelo Poliziano.

Pico előtt könyv: Platon görög kiadása. Előbb felolvasott, most csönd van, az elmerülés néhány pillanata, — tekintetük a tájon függ: a kéklő égre rajzolt dombok ívein vagy a közelben szálszálankint ragyogó fű zöldjén. Az olajfák ezüstje áttetszően reszket a naplementében, házak fehértenek a lombok közt, a levegő párátlan, mint egy toszkán tájképen. Távolban a karrarai hegyek átszínesegett kristálykúpjai, még messzebb halványan sejtethető havas szélű vonalak — felhők vagy az Alpok.

A kertben néhány ciprus sötét máglyája féloldalt aranyosra gyűlt és az alsó terrasz sárgán izzó kövére veti árnyékát. Az egész környék tele van a fák, virágok, füvek tavaszi illatával.

A loggiából lépcső vezet le az alsó terraszra. A loggia egyik szegletében nagy láda van szalmával és száraz sással tele. — Ugyanazon az oldalon bronz tripas.

Az asztal mellett ülők még mindig hallgatnak. Lorenzo sötét arcára sápadtan sárgás a szenvedéstől; nagy lapos orra, ragyogó rövidlátó szeme, megdöbbentő homloka, a keskeny száj, a családi jellegű előretolt alsó állkapocs, melynek egyenes vonala keményen vágja le sovány arcán az áll gömbölyűségét — a rútnek és szellemnek riasztó és mégis babonásan vonzó keveréke. A kemény, diszharmonikus vonalak folytonosan változnak: erőlyesen merevek vagy gúnyosan ziláltak — egy mosolygás és megszépülnek. Nagy, finom kezének mozdulata előkelő; sötét prémes kabátja bő újjából a szűk brokát alsó újj kilátszik.

Poliziano keskeny, szép formájú arcának és barna, kissé kancsal szemének kifejezésében bizonytalan mohóság van; megnyúlt sasorra és vastag érzéki ajka mellett a ráncok elmélyülnek, ha szája szarkasztikussá válik. Hosszú haját visel;

nyílt, szép homloka nem vesz részt az arc játékában. Bő, ráncos világi ruhája van, nyaka körül keskeny ingfodorral.

Pico fiatal, rendkívüli szépség. Orra görög szoboré, szemének meleg fénye enyhíti tétova tekintetét; hosszan metszett szemnyílása felett homloka feltűnően fehér; szája nagy, finom vonalú. Hullámos szőke haja válláig ér s ha olvasás közben előre hull, keze utánozhatatlan szép mozdulattal simítja hátra. Bár gyakran mosolyog, inkább melankolikus szépség. Ujjatlan, ráncos felső zekéjéből az alsó ruha fényes selyem újjá egészen leér finom, nőies kezére.

Ez a szép arc most szeretettel fordul a Lorenzo rútsága felé, elmosolyodik és szavaló hangon kezd beszélni:

PICO:

„A nap már deléről lebukva hanyatlik
És nyúlnak az árnyak az alkonyi nyárban;
Tücsökdal a csendből erősbülve hallik,
Ég a világ, mint máglya, a végső sugárban/*

LORENZO:

(Hangja nem kellemes és fáradt.)

Picom, ne rontsd el versemet! Derék
Poliziano, szabj ki büntetést
A vakmerőre.

POLIZIANO:

(Félig tréfásan.) írjon szebbet az,
Ki fennhéjázón változtatni mert A legszebb versen, mit
költő dalolt Phoibos kelő és hunyó sugaráról!

PICO:

Ó Magniíco, irgalom! Bírád

Kegyetlen és a büntetés nehéz
Szegény jó Marsyasnak!

LORENZO:

Láttad-é
Már szobrát, mely ma érkezett? A fához
Kötözve áll s minden izma remeg
Rút büntetését várva; bronza oly Nemes, mit antik
művészen kívül Más nem teremthetett.

PICO:

Megjött tehát? De azt írták, hogy
kettőt küldenek!

LORENZO:

Mellette volt a másik is, ne félj!
Talán még szebb, mert előbb még az ércnél A
márvány — vélnéd, hogy kering a vér Az átlátszó
felület kő alatt.

PICO:

Előbb? Bár egyszer élő volna már, Csak élő és nem
előbb — s mondaná El szóval, mit csak sejtenünk
lehet! . . S minden baj nélkül érkezett?

LORENZO:

Derék
Fra Giocondóm úgy küldte meg, amint Hellasból jött
meg, érintetlenül.
A szalma s nád, mi kincsünk burkolá, Közös hónuk
talajából való, Kidobni már azért sem engedem;
Nézzétek, ott van az egész halom, Kegyeletből inkább
elégetem, Szemétre nem való az, ami szent Hellas
földjéről hozzánk eljutott.

POLIZIANO:

Érzéseid méltók e tiszta esthez!

LORENZO:

Ne folytatnánk tovább az olvasást?

PICO:

Sötétedik és mintha lelkem is
Világot vesztett úton tévelyegne,
A külső szépet várja csak, . . De ha
Kívánod, folytatom, hol elmaradtunk:

(Görögül olvassa.)

„Proton mén aei on kai ute gignomenon, ute apollüme-
non, ute auxanomenon, ute fthinon epeita u té mén
kálón té aiskhron . . .

(Szellő támad, Lorenzo végigborzong.)

LORENZO:

Fázom!

PICO:

Oly sokszor fázol mostanában, Pedig
időszakunk meleg.

LORENZO:

Firenze

Tüzemtől megrabolt! S én szívesen
Áadtam mind neki. Nézd a pogány örömben hogy
lángol — talán sok is!

**(Lemutat, hol a dombok alján a városra látni. Az
utolsó sugár még csillog a dóm kupoláján, de az
utcák közei elsötétült vonalakká váltak, itt-ott apró
felvillanó fényekkel megtörve. Több helyen fáklyák
világa lobbantja fel a már közelgő éjszakát.)**

PICO:
Firenze boldog!

LORENZO:
Nem volt más a célom
És néha mégis rettegek: ki tudja
Meddig? Nem fordulhat meg a kerék?
Egészségem már hűtlen lett s a sors
Kegyenceihez legszeszélyesebb.

POLIZIANO:
És Petrus Avogarius mit írt?

LORENZO:
Sok fontosat, mit bár betartanék!
Pihenést és purgációt, hogy a Bűnös anyag tisztulna
általa, Titkos virtussal bíró gyógyító Heliotrop követ
gyűrűmbe tenni S augusztusra vöröslő kalcedont.

(Újra megborzong.)
Menjünk be, tán a kandalló tüze Segít. A fáklyákat
felgyújtatom, Ha késő vendég jönne, lássa útját.
Marsiliot is várom; bent tovább Folytatjuk s
meglátjátok kincseim.

**(Feláll, bemegy. Utána Poliziano. — Pico
hátramarad és a kőkorlát szélén
kinéz.)**

PICO:
(Elgondolkozva ismétli magában az olvasottat.)
Proton mén aei on kai ute gignomenon, ute apollüme-
non...

(Utánuk megy; besötétedik.)
Két szolga jön mécsessel, melyen forgácsot

gyújtanak — a lépcsőfeljárat két oldalán leyő fáklyatartóban levő fáklyákhoz érintik; egyik a másik után lobban fel. Lemennek. Nagy csend.

A fáklyák fényétől az éjszaka a loggia szegleteibe húzódik. Csöndjéből és mélységéből álig válik ki a tripos mellett álló három női alak: a *Moirák*. Sötét fátyoluk teljesen elfedi alakjukat és arcukat.

Az elsőnek fehér keze kinyúlik a fátyol alól és a triposra hinti varázsát. v

ELSŐ MOIRA: Betelt az idő!

MÁSODIK:

(Ugyanazzal a mozdulattal.)

És itt van a perc!

(Két öreg kéz és két kar, mint görcsös, szürke mohával benőtt ág emelkedik a tripos felébe.)

HARMADIK:

Pan! Pan! Pan!

A triposból felszálló sűrű füst elönti az egész loggiát, ködbe rejti a fáklyák vörös szemét; a szalma és sás a szegletben erősen zörög.

Mire a füst eloszlik, a moirák eltűntek. — A mozaik padlón szétszórva hever a ládában volt szalma és száraz sás; a homályból a szegletben emberi test fehérsége világít; tétovázó, álomtól merev tagok nyújtózkodnak, — habozó, szinte dadogó beszéd hallik.

Ki hívott. . . háromszor . . . nevémmel. . . ?
Kii. . . kényszerített. . . szép szavakkal...??
Proton . . . mén . . . aei... on ...

Az alak karját nagy erővel kitarja, szinte repülésre készen s egyetlen ugrással a fáklyafény körébe jut.

Pan, meztelen mint egy szobor; szédülve támaszkodik a bejárat egyik oszlopához. Mint Praxiteles szatirjának, csak kissé hegyes fülén és ferdén metszett szemén látszik rokonsága az állati léttel. Teste tökéletes szépségét a fej szépsége egészíti ki.

PAN:

(Még mindig tagolva folytatja.)

Kaii. . . ute . . . apollümenon . . .

(Körülnéz, megtapogatja karját, testét, felnevet.)

Milyen soká aludtam . . . este lett...

Olyan soká, hogy nem emlékezem

Mikor volt reggel... és ugyan mikor Történhetett, hogy így elkóboroltam!

(Megveregeti az oszlopot.)

Te szép márvány, most már az ég veled!

Jó volt, hogy támogattál egy kicsit,.

Egy percig mintha ittas lettem volna...

(Ujjongva felkiált, leszalad a lépcsőn, az alsó terraszról leveti magát a kertbe.)

Lent faun-hermák mint kariatidok tartják a terraszt; a fáklyák fényétől levetődő mély árnyékok

szántják nevető arcukat.

PAN:

Evoe! Itt egy pár jó ismerős!

**(Egyiknek a nyakát átkarolva, felugrik vállára,
arcába nevet; a faun arca komikus
vigyorgásra torzul.)**

De most maradjanak az istenek
Barátim véletek! Én már megyek!
De szép az éj s én oly ébren vagyok —
Ma a nimfáknak békét nem hagyok!

(Kirohan az éjbe, eltűnik a fák között.)

Egy órával később. Szoba a villában. A falat magasan faburkolat borítja, előtte vörös damaszt székek, felette — szemben a függönyös ajtóval — Robbia-féle színes kerámia friz: táncoló gyermekek; a másik oldalon néhány fénylő fayence tál. A szegletben nagy faragott feszület hajlik előre, megfeketedett fája régi mesterre vall. A másik szegletben embermagasságnyi bronz szobor: római gladiátor. — Márványkandalló a Medici címerrel, benne nagy hasábfá ég. Állványon pergamenbe kötött könyvek, tekercsek.

Kandeláberekben vastag viaszgyertyák égnek; a fény a szőnyeggel leterített asztalon álló szobrokra esik és lágyan világítja meg Pánt és Marsyast.

Az asztal körül az előbbiek ülnek, csak *Marsilio Ficino* áll, aki éppen most jött. Alacsony, görbe tartású ember, erősen ősülő* hajjal; ráncos homloka alatt szeme ragyog, hosszú orra mellett néhány mélyre vájódó, félhold alakú ránc fut le vastag ál-láig; erős ajka most hangtalan beszédben mozog; szemöldökét gyakran felhúzza. Komoly, melankolikus, de megnyerő arc. Bő, ráncos kabátban van, melyet csattos öv fog le.

Mind a szobrokat nézik.

LORENZO:

Nos? — Nemde szép, kedves Marsiliom?
Vagy már le is csodáltunk róla tán
Minden szépséget, hogy már szólni sem tudsz?

MARSILIO:

Szépségre nincs szavunk és legnagyobb
Hatása Istentől nyert lényegének
A hallgatás, mely ép oly isteni Eredetű s még a káosz
előtt Terült el az örök s a végtelen Egység, az
abszolút felett.

LORENZO:

De ez művészet, mely él és beszél!
A végtelen: alaktalan — de ez A formát nyert
tökéletes anyag, A természet fölött álló: a szépség.

PICO:

Erős fordítá az alaktalan
Sötét angyali szellemet az Isten Felé, hogy így
világosságra lelve, Az égi s földi szépség anyja
légyen.

POLIZIANO:

Ti már túlmentek még Platon hitén is, Ki nem helyezte ily magas körökbe A szépet, mit a művészet teremt.

MARSILIO:

Mert minden magyarázat helytelen, Ha nem az őskelet forrásinak Szentelt vizében látja tükröződni Theurgiáját. Hermes Trismegistos, Zoroaster s Pithagoras az ősök, Míg kézről-kézre titkos hagyományként A Platon szelleméig eljutott; Szellem, mely Isten rejtett szándokából A lélek két világossága közül Talán nem vesztette el egyiket sem Az Adám bűne által.

POLIZIANO:

Nem lehet Helyes
okoskodásod: Jézusig Minden ember megváltatlan maradt.

PICO:

Csak úgy találjuk meg nagy szellemek Titkának nyitját, ha az emberi Lélek helyét az ég szférán keressük, Tizenkét síkja legmagaslatán, Isten világ-szférájának határán.

LORENZO:

Az ember lelkének helyét. De az Anyag lelkét hová helyezzük el? Mert hogy e szobrok anyagán belül Hiányoznék a lélek, nem hiszem!

MARSILIO:

Nem is! A harmadik essentiát, Külön lelket zárnak magukban el, Melyek bár halhatatlanok, a formán Belül élnek csak s ott változnak át, A zodiakus tizenkét jegyének Tizenkettős sorába felbomolva És

tükröződve minden emberi Léleknek tiszta
mikrokozmoszában. Máskép miként hathatnának
reánk A kozmosz szelleme, a csillagok, Kövek,
növények, állatok? Miként Erezhetnénk agát, topáz,
opál
Jó s rossz hatását testünk s szellemünkre? Nem lélek
ad szépséget a virágnak, Vagy a kavicsból nem
szikrát csiholsz? S az adamant csillagként ragyogása
Nem a kő-lélek megnyilatkozása?

PICO:

S e sok lélek megváltatlan maradt?
Nem, nem lehet! Isten van mindenkben Magasabb
vagy alacsonyabb fokon. A füst felszáll, ha vonzza
napsugár, Nekünk ez a sugár Isten kegyelme;
A tűz boldogsága, hogy létezik, Az emberé, ha
visszatér az Egyhez!

POLIZIANO:

Sok oldalról érhetné cáfolat Okoskodásokat. Csak
egyét említek: A lélek létezésének kegyelme Ha a
sívár anyagnak juthatott, A megváltás kegyelmét
sem lehetne Lélküktől elvitatni; már pedig
Megváltásról beszélni ott, ahol Bűnbe-esésről nem
beszélhetünk, Csak contradictio; mert az anyag
Követhetett-e bűnt el Isten ellen?
Nos Pico, van-e erre cáfolat?

PICO:

Ha az első emberpár bűne által Egész
mindenségünk romlásba jött, — Mint azt tagadni
senki sem meri — A megváltásból mért ne jutna ki
A részük nekik is? És így az ember Tökéletesbülése
az egész Világ minden dolgát, lényét viszi A
legfelső szférák s kilenc egük Csarnokin át a szent
empyion Felé!

LORENZO:

És Lucifer — a lázadó, Az elbukott s elítélt
angyalok . . . És minden alvilági szellemek . . . ?

PICO:

Igen, nekik is részesülni kell A megváltás kegyéből
egykoron!

LORENZO:

És hogyha embertestben itt e Pan Élő volna s az
antik istenek . . . ?⁵

MIND:

Az antik istenek . . . ?

***Christoforo Landino* lép be hajlott tartással; ősz
haja szárazon csüng le az idős tudós arc mellett,
melyen a tanár és pedagógus kifejezése az uralkodó.
— Korának és a tudásnak közös jellege mindegyik
arcon feltűnik, de nála kevesebb az egyéni; nem
vegyül bele sem a Fico fanatikus ábrándozása, sem
a Mar- silio melankolikus meghatottsága, sem a
Poliziano tudós udvaronc mosolya. — Köpenyegét
karján hozza, sapkáját kezében. Az utána jövő
szolga elveszi tőle és kiviszi.**

LANDINO:

Jó estét Magnifico! Megbocsáss
Hogy késtem! Jó estét kedves barátim! . . .
Platon beszélgetésiek tárgya, vagy
Az elvont és gyakorlati erények?

LORENZO:

Erényekről beszélni rá sem értünk, Téged vártunk
hozzá. De nézd előbb Uj kincseink szépségét és

gyönyörködj!

LANDINO:

Valóban szépek kincseid, Lorenzo,
De mint tudod, ízlésem vonzza inkább
A szépség, mely formát szóban kapot I t. . .
Régen nem láttalak tudós Ficino;
De mint látásodra, úgy vágyom én, Hogy Platon
fordításod nyomtatását Kezemben tartsam végre.

MARSILIO:

Nemsokára
Eléred vágyadat. Ébred Platon
Napunk csókjától újabb életére
— Szerencsésebben, mint Orpheus, kinek
Le kellett szállani Eurydiké
Miatt a szürke alvilágba is —
Firenzében, hogy új hazát találjon
Filozófus uralkodó alatt. . .

LORENZO:

Ficino, jó barátom, ne nevezz Uralkodónak! Még
tőled, az új Orpheustól, sem szeretem hallani...

MARSILIO:

Lelked uralkodói fénye, mely Nem rejthető, csak
Isten eszköze, Nem saját érdemed!

LANDINO:

Hogy vagy különben
Melancholiáddal Marsilio?

MARSILIO:

Saturnius ajándékozta s ki Elég erős, mikor az istenek
Meglátogatják.

LANDINO:

S te Poliziano? Sikerrel járt-e utad
Paduában?

POLIZIANO:

Az Aldobrandino vendége voltam
S találtam is jó könyvet, egy néhányat: Egy szép
Simplicius példányt az égről, Giovanni Grammaticot
s Aristoteles Egy régi kommentárját ugyanott.
Láttam Pier Leone könyveit, Köztük volt
Hippocrates s Galienus Egy-egy nagyon régi
kézirata;
És Messer Zaccharia Barbero Csodás szép, antik
vázát mutatott, Hellasból kapta s tőle most mi kapjuk.

LORENZO:

(Mindig szenvedőbbnek látszik.)

Rosszul érzem magam; elküldetek
Az orvosért; ti csak maradjatok
S beszéljete tovább! Jó éjt barátim!
Holnap reggel Firenzében leszek;
Kérlek Pico, jöjj el a mascherata
Tervét s idejét megbeszélni vélem.

**(Búcsút int a felemelkedő vendégeknek; egy szolga
széthúzza
a nehéz ajtófüggönyt és Lorenzo kimegy.)**

MIND:

Jó éjt Lorenzo! Jobbulást urunk!

POLIZIANO:

Menjünk! Titeket elkísérhetünk
Firenzébe Picoval — vagy ha tetszik Úgy térjünk még
szerény villámba be!

(Kimennek.)

**A gyertyákat a szolgák eloltják — a kanócok vége
tüzes marad, aztán kialszik; gyöngé viaszillat. — A
kandalló tüze lelohad, az izzó szén mindig
hamvasabbá válva világít maga körül. Távolabb a
homályban a márványszobor halványan fehérük,
mintha belső fény törne át a kövön. Egy bútor
megreccsen — egy galy az ablakhoz ütődik . . .
Csend**

Korán reggel a fiesolei dombok között. Hűs tisztaság minden — százféle madárhang — harmatcsillogás.

PAN:

(Kidugja fejét a bokrok közül.)

Haló! Haló! Hát nincs itt senki sem
Ki a bolyongó Pannak énekelne?

(Kilép; esipője borostyánnal van övezve, iszalag indák virágos bársony szallagjai simulnak vállára. Haja csapzott a harmattól.

— A madarak éneke zsibongó újjongássá erősödik; Pan vissza- füttyöl, letép egy csomó virágot, a levegőbe dobálja.)

PAN:

Ó ti kedvesek!
Én mást keresek!
Magam fajtája hol maradt,
Hogy véle éljem,
Neki meséljem
Újjá lett élet-álmomat!

Juh-nyáj közeledik az úton; a bárányok bohókás ugrándo- zással tartanak Pan felé. Utánuk *pásztorleány*, széles szalmakalapján mezei virágkoszorúval; kezében orsó; mentében fon és énekel — az ének szaggatott, ismétlődő próbálkozás.

LEÁNY:

Hideg szél fú a hegyeken . . .
Tra-la la-la la-la!
Antonio a kedvesem,
Kit szeretek, a kedvesem . . .
Tra-la la-la la-la!
De a szíve hideg. . . hideg . . .
De a szíve . . .
Nem, nem megyen! Pedig úgy érzem,
Hogy bánatom enyhülne a dalon;
A szívem énekel, de nincs szava —
Mért tudja a madár elmondani
Dalában, hogy mily nagy a bánata?
Csak én kérdelem hiába, hogy hová
Lettél kedves — ne hagyj el ily soká!

PAN:

(énekel.)

A völgyben enyhe szellő jár,
A párom nem hiába vár!
Virág nyílik az utamon.
Virág két ölelő karom.

LEÁNY:

(csodálkozva megáll, leereszti kezéből orsóját.)
Pásztorfiú — még nem láttam soha... Mily különös
— de szépen énekel!

PAN:

(énekel.)

Antonióm, haj merre jár?
Virágkarom hiába vár? Madár dalol az ágakon, Jöjj
már elúzni bánatom!

LEÁNY:

Igen, igen! Magamban ezt daloltam! De mond, ki
vagy, kedves pásztorfiú?

PAN:

Pan a nevem; nem ismered? Anyád Sohsem beszélt
rólam?

LEÁNY:

Pan? Különös ..

Nem hallottam soha. De mintha te Mégsem volnál
egészen idegen, Szólni így szeretnék: rokon!

PAN:

Azt elhiszem! Ép téged vártalak; Hagyd futni
kedvesed — én itt vagyok, Hogy százszor pótoljam a
hütelent!

(Átöleli, arcához hajlik, hogy megcsókolja.)

LEÁNY:

(nyugodtan kibontakozik a karjából.)

Nem szégyelled magad? Az arcomat Csaknem
megégeté lehelleded, Karod meg mintha szellő fogna

át... Antoniót hagyjam el érted — én?